

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

УДК: 159.942.5:057.875:613.86

Любіна Любов Анатоліївна

Кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та філософії Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці (Україна)

Тимофієва Марина Пилипівна

Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Вищого державного навчального закладу України, «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці (Україна)

Осипенко Вікторія Анатоліївна

Кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології та філософії Вищого державного навчального закладу України, «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці (Україна)

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі сучасної психологічної науки – емоційної компетентності. Представлено результати теоретичного аналізу проблеми дослідження емоційної компетентності як показника психологічного здоров'я особистості. Обґрунтовано актуальність розвитку емоційного інтелекту та емоційної компетентності студентів медичного університету як важливої складової їх психологічного здоров'я та гармонійного розвитку. Встановлено, що високий рівень емоційної компетентності є передумовою психологічного здоров'я та успіху в майбутній професії медика. Визначено основні складові емоційної компетентності майбутніх лікарів. З метою подальших наукових доробок з визначеної проблематики обґрунтовано необхідність проведення емпіричного дослідження та розробці оптимальної програми розвитку емоційної компетентності з метою її реалізації в освітньому процесі в медичних закладах освіти.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційна компетентність, компетентнісний підхід, психологічне здоров'я, студенти-медики, майбутній лікар.

Постановка проблеми. Постійне зростання уваги до проблеми єдності та взаємозв'язку емоційних, пізнавальних та інтелектуальних здібностей особистості обумовлено зміною освітньої парадигми в сучасній Україні. Гармонійний особистісний та професійний розвиток майбутнього фахівця з медицини не можливий без врахування його емоційної культури та емоційної обізнаності як ресурсів їх психологічного благополуччя. Загально відомо, що емоції не лише пов'язані з пізнавальними процесами, але й є їх обов'язковим регуляторним компонентом.

Чисельні дослідження емоційної сфери особистості як вирішальної у сфері міжособистісних стосунків призвели до виникнення нових понять – «емоційного інтелекту» та «емоційної компетентності» як проблем психології особистості. Актуальність проблеми зумовлена тим, що визначені феномени розглядаються як складові у досягненні успіху в житті людини та відчутті щастя, як шлях до гармонійного функціонування особистості.

Формування емоційної компетентності у контексті психології особистісного становлення майбутнього лікаря у сучасних наукових доробках розглядається в контексті компетентнісного підходу та потребує обґрунтування інтегрованої моделі та удосконалення змісту, структури, форм і методів професійної підготовки студентів до ви-

конання лікарської діяльності, визначення психолого-педагогічних умов підвищення їх професійної компетентності.

Згідно з концепцією компетентнісного підходу кожен вид професійної діяльності вимагає наявності певним компетенцій, що забезпечують ефективну реалізацію саме цієї професійної діяльності суб'єктом праці. У контексті досліджуваної проблематики емоційна компетентність майбутнього лікаря полягає у його усвідомленій готовності до реалізації емоційних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та вирішення соціальних завдань.

Уміння сприйняти почуття іншої людини як власні, здатність до емоційного відгуку є необхідним компонентом спілкування, специфічним засобом взаємопізнання, особливо в системі соціономічних професій. Як свідчить практика, емоційна складова відіграє важливу роль у професії лікаря, і від його компетентності в цій галузі часто залежить психологічне благополуччя його особистості та успішність в професійній діяльності.

З огляду на вищезазначене, розвиток емоційної компетентності майбутніх фахівців, зокрема лікарів, є важливим завданням сучасної медичної освіти, актуальним не лише для професійного становлення та особистісного розвитку але й задля збереження їх психологічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В численних сучасних закордонних та вітчизняних дослідженнях проблеми емоційної обізнаності особистості, як певного типу знання, аналізується поняття «емоційної компетентності» та «емоційного інтелекту». Аналіз останніх наукових публікацій з визначеної проблематики в контексті компетентнісного підходу переконливо доводить актуальність та ще недовідомість дослідження даних феноменів для особистісного та професійного становлення фахівців. У більшості наукових доробок найбільш повно обґрунтовано доцільність використання компетентнісного підходу у практиці професійної підготовки фахівців.

Проблема єдності афективних та інтелектуальних процесів у вітчизняній психології належала ще Л. Виготському, яку розвивали С. Рубінштейн (інтелектуальний процес неможливий без участі емоцій) та О. Леонтьєв (мислення має емоційну (афективну) регуляцію).

Методологічні та теоретичні аспекти дослідження емоційної компетентності та емоційного інтелекту вперше було відображено в працях закордонних науковців (К. Саарні (C. Saarni, 1990); Р. Баск (R. Busk, 1991); П. Селовей, Дж. Мейер (P. Salovey, J.D. Mayer, 1994); Д. Гоулман (D. Goleman, 1995); Р. Бар-Он (R. Bar-On, 2000) та ін.).

Подальший розвиток досліджуваної

проблематики емоційної компетентності та емоційного інтелекту як інтегральних показників професійної успішності та особистісного благополуччя особистості набуває у наукових дослідженнях сучасних українських та закордонних учених, а саме І. Андрєєвої, Т. Березовської, Г. Березюк, І. Ветрової, Г. Горкової, С. Дерев'янка, Д. Люсіна, І. Матійків, Е. Носенко, А. Панкратової, О. Сергієнко, А. Степнової, О. Філатової, Г. Юсупова, О. Яковлевої та ін.

У психологічній науці дослідження визначених характеристик людини відображений в різноманітних аспектах. Проблема емоційної компетентності та емоційного інтелекту як чинників досягнення життєвого успіху та психічного здоров'я представлено у наукових доробках Е. Носенко [7], [8]; вивчення емоційної компетентності як показника психологічного здоров'я та ефективної міжособистісної взаємодії, а також важливості врахування гендерних відмінностей в її розвитку у чоловіків та жінок присвячено праці І. Андрєєвої [1], [2]; вивчення емоційної компетентності як детермінанти внутрішньої свободи особистості та показника цілісного її розвитку обґрунтовано у дослідженнях Г. Березюк [3] та О. Філатової [12] відповідно.

Д. Гоулман обґрунтував теорію емоційної компетентності, Р. Бар-Он є розробником некогнітивної теорії емоційного інтелекту, Х. Вайсбах і У. Дакс визначали емоційний інтелект як уміння «інтелектуально» керувати

своїм емоційним життям, Дж. Майєр, П. Селовей, Д. Карузо представляли теорію емоційно-інтелектуальних здібностей.

Не вдаючись до детального викладу вищезазначених теорій, зауважимо, що основні положення останніх публікацій з визначеної проблематики полягають у визначенні емоційної компетентності як загального інтегрального показника особистості, що ґрунтується на використанні ключових компетенцій емоційного інтелекту та інших здібностей і показників психологічного здоров'я особистості.

Узагальнюючи вищевідзначені теоретичні положення, варто зауважити, що особистість з високим розвитком емоційної компетентності та емоційного інтелекту володіє навичками розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, керування емоційною сферою, що обумовлює її виску психологічну адаптивність та ефективність у міжособистісній сфері [2, с. 147]. Вона містить такі інтегральні властивості особистості, що вкрай необхідні для успішного професійного становлення та психологічного здоров'я майбутнього фахівця з медицини: чуйність, врівноваженість, рефлексію тривоги, емпатію, толерантність та ін.

Мета нашої роботи полягала у здійсненні теоретико-методологічного аналізу сутності та витоків поняття емоційної компетентності особистості, виявлення та розкриття структури та основних компонентів емоційної компетентності особистості та обґрунтування соціальної значущості феноменів емоційної

компетентності та емоційного інтелекту як важливих якостей психологічного здоров'я особистості майбутнього лікаря. Для реалізації мети, нами було визначено наступні **завдання**: визначити співвідношення понять «емоційна компетентність» та «емоційний інтелект», обґрунтувати взаємозв'язок емоційної компетентності та психологічного здоров'я особистості майбутніх фахівців з медицини, проаналізувати основні компоненти та компетенції емоційної компетентності майбутнього лікаря.

Методи дослідження. Досягнення мети та реалізація завдань здійснювалась за допомогою основних методів теоретико-методологічного дослідження: аналіз наукових психологічних джерел; синтез, узагальнення та систематизація отриманої наукової психологічної інформації щодо змісту та дефініцій понять «емоційна компетентність», «емоційний інтелект», «психологічне здоров'я особистості», порівняння основних теоретичних підходів до вивчення емоційної компетентності та емоційного інтелекту, представлених у вітчизняних та закордонних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу.

Вперше термін «*emotional quotient*» (EQ) – коефіцієнт емоційності, як еквівалент коефіцієнту інтелекту (IQ), ввів у 1985 р. Р. Бар-Он [14]. На початку 1990х рр. П. Селовей та Дж. Майєр [17] розглядали поняття «емоційний інтелект» як форму соціального інтелекту, що містить здатність відслід-

ковувати свої власні почуття та емоції, а також почуття та емоції інших людей; розпізнавати їх та застосовувати цю інформацію для керування власним мисленням та діями. Дослідники визначали емоційний інтелект як сукупність розвитку таких якостей особистості як самосвідомість, самоконтроль, мотивація, вміння ставити себе на місце іншої людини (емпатія), вміння налагоджувати взаєморозуміння з іншими гнучке реагування на зміни у своєму соціальному оточенні тощо.

І. Андрєєва [1] зауважує, що на відміну від абстрактного та конкретного інтелекту, які відображають закономірності зовнішнього світу, емоційний інтелект відображає внутрішній світ та його зв'язки з поведінкою особистості та взаємодією з реальністю [2, с. 148]. Авторка, доводить, що у людей з низьким розвитком емоційного інтелекту виявляється високий рівень алекситимії (заборона на вираження почуттів, складності у вербалізації та усвідомленні емоційних переживань) на відміну від емоційно благополучних людей. В якості важливих передумов розвитку емоційного інтелекту, дослідниця виокремлює гендерні відмінності у виразності компонентів емоційного інтелекту: у чоловіків з високим рівнем алекситимії, на відміну від емоційно благополучних чоловіків вищою є заборона на прояв страху, а у жінок з побідною симптоматикою найбільш вираженою є заборона на прояв гніву [2, с. 148]. Гендерні відмінності також виявляються за різними рівнями парципального

інтелекту (за даними досліджень Г. Орме, 2003 [цит. за 2, с. 148]. Жінки володіють більш високим рівнем за міжособистісними показниками емоційного інтелекту (емоційність, міжособистісні відносини, соціальна відповідальність), а у чоловіків переважають внутрішньоособистісні показники (самоствердження, здатність відстоювати свої права), здатність до керування стресом (визначення правдоподібності, вирішення проблем) [цит. за 2, с. 148]. Отже, розвиток емоційного інтелекту у чоловіків, насамперед, потребує набуття навичок розуміння та адекватного прояву емоцій, розвиток соціальної відповідальності, а для жінок актуальним є розвиток самоповаги, незалежності, стресостійкості та адаптованості [2, с. 148].

Завдяки дослідженням П. Саловея та Дж.Майера [17] було доведено можливість вимірювання емоційного інтелекту – група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій та емоцій оточуючих. П. Селовей в структурі емоційного інтелекту виокремлює перелік здібностей: розпізнання власних емоцій, володіння емоціями, розуміння емоцій інших людей, самомотивація [10].

Структура емоційного інтелекту (Дж.Мейер, П. Саловей) містить чотири компоненти [17]:

⇒ Розрізнення, сприйняття та вираз емоцій (здатність ідентифікувати емоції за виразом обличчя, тоном голосу, мовою тіла;

- здатність стежити за власними почуттями в реальному часі та розуміти їх; емоційна грамотність, тобто вміння визначати специфічні почуття в собі та інших, вміння висловлюватись чітко, зрозуміло та ефективно використовувати свої емоції у спілкуванні);
- ⇒ Посилення мислення за допомогою емоцій (здатність адекватно використовувати почуття в процесі мислення, розв'язання проблем та прийнятті рішень);
- ⇒ Розуміння емоцій (здатність розв'язувати емоційні проблеми, ідентифікувати та розуміти взаємозв'язок між емоціями, думками та поведінкою, здатність розуміти цінність емоцій та переходити від одного стану до іншого);
- ⇒ Управління емоціями (вміння використовувати емоційну інформацію, викликати емоції чи відгороджуватись від них, управляти власними емоціями та емоціями інших людей).

Р. Бан-Он [14], автор некогнітивної теорії емоційного інтелекту (змішана модель), виокремлює міжособистісний та внутрішньоособистісний емоційний інтелект, і визначає дане поняття як сукупність не когнітивних здібностей, знання та компетентності. Автором було розроблено опитувальник EQ-i (*Bar-On Emotional Quotient Inventory*), який окрім шкал вищезазначених типів емоційного інтелекту містить також шкали на адаптацію, керування стресом та загальний настрій. В

структурі емоційного інтелекту дослідник виокремлює: пізнання власної особистості (самоаналіз, асертивність, незалежність, самоповага, самореалізація); навички міжособистісного спілкування (емпатія, соціальна відповідальність, міжособистісні стосунки); здатність до адаптації (розуміння дійсності, особистісна гнучкість, вміння вирішувати проблеми); вміння справляти зі стресовими ситуаціями (копінг-стратегії поведінки) (стійкість до стресу, контроль над імпульсами); переважаючий настрій (оптимізм, щастя – здатність бути задоволеним життям) [14].

Д. Гоулман [5], автор вагової у теорії розвитку емоційної компетентності праці «Емоційний інтелект» (1995 р.). Автор, на основі аналізу робіт Дж. Мейєра і П. Селовея, переконливо доводить, що успіх у бізнесі гарантує не когнітивний, а емоційний інтелект. Людей з розвиненим емоційним інтелектом він описував так: 1) вони добре розуміють власні емоції (самосвідомість); 2) вони добре керують власними емоціями (самоконтроль); 3) вони з емпатією ставляться до емоцій інших людей (соціальне розуміння); 4) вони добре справляються з емоціями інших людей (керування взаємовідносинами).

Д. Гоулман [5] в структурі емоційного інтелекту важливого значення надає особистісним характеристикам, поряд з визначеними Дж. Мейєром і П. Селовеєм когнітивними здібностями. Автор вважає, що структура емоційного інтелекту містить: самосвідомість

(емоційна самосвідомість, адекватна самооцінка); контроль (упевненість у собі, контроль емоцій, відкритість, адаптивність, воля до перемоги, ініціативність, оптимізм); соціальна чуйність (співчуття, співпереживання, ділова обізнаність); управління відносинами (натхнення, вплив, допомога у самовдосконаленні, сприяння змінам, врегулювання конфліктів, командна робота та співпраця) [5, с. 266].

Д. Гоулман [5] зауважує, що емоційний інтелект виявляється в поведінці та діяльності особистості через 15 компетенцій (професійно важливих інтегральних якостей особистості, які містять знання, вміння, навички та установки):

Самоповага – здатність поважати та приймати себе та свої вчинки.

Емоційне самоусвідомлення – здатність розуміти свої почуття та причини, які їх викликають.

Асертивність – здатність виражати (виявляти) свої почуття, переконання, думки та захищати свої права в конструктивній формі.

Незалежність – здатність думати та вирішувати за себе, без надмірної залежності від думок та почуттів інших людей.

Самоактуалізація – прагнення реалізувати свій потенціал, ставити та досягати цілі.

Емпатія – здатність розуміти, розрізняти та бути чутливим до емоцій інших людей.

Соціальна відповідальність – здатність робити щось заради інших та разом з іншими,

усвідомлено та у відповідності до соціальних правил і норм.

Міжособистісні стосунки – здатність встановлювати та підтримувати емоційно близькі взаємостосунки.

Стресостійкість – здатність активно та позитивно протидіяти стресогенним ситуаціям.

Контроль імпульсивності – здатність контролювати імпульс до дії, агресивність, ворожість та безвідповідальну поведінку.

Реалістичність – здатність чітко розрізняти те, що відбувається в дійсності «тут і тепер».

Гнучкість – здатність пристосовувати свої думки, почуття та поведінку до змін умов та ситуації.

Вирішення проблем – здатність виявляти та визначати проблеми, а також знаходити та впроваджувати ефективні шляхи їх вирішення.

Оптимізм – здатність бачити перспективність життя та зберігати позитивне відношення до різних ситуацій в житті.

Щастя – задоволеність собою, здатність отримувати задоволення від життя; показник загального рівня емоційного інтелекту [5, с. 269].

Поряд з поняттям «емоційний інтелект» Д. Гоулман [16] запропонував поняття «емоційна компетентність». Дослідник зауважував, що особистість, яка володіє високим рівнем емоційної компетентності, не лише

вміє використовувати емоційний інтелект, але й вмотивована бажанням влади, володіє здібностями до швидкої адаптації, внутрішньою допитливістю, прогностичними здібностями (вміння передбачувати можливі зміни та результати своєї діяльності), бажанням вдосконалювати свої можливості та наполегливо працювати, тобто бути лідером.

В концепції Д. Гоулмана емоційна компетентність розглядається як здатність усвідомлювати і визнавати власні почуття, а також почуття інших людей, для самомотивації та управління власними емоціями і в стосунках з іншими.

Енциклопедичне визначення емоційної компетентності можна сформулювати як поінформованість в емоційній сфері особистості. Тобто, рівень емоційної компетентності може свідчити про цілісність емоційного життя індивіда.

Емоційна компетентність має тісний зв'язок з когнітивними здібностями та з особистісними характеристиками людини, тобто містить: особистісну компетентність (розуміння себе, саморегуляція та мотивація) і соціальну компетентність (емпатія та соціальні навички).

К. Саарні [18] розглядає емоційну компетентність у вигляді набору з восьми видів здібностей чи вмінь: 1) усвідомлення власних емоційних станів; 2) здатність розрізняти емоції інших; 3) здатність використовувати словник емоцій та форми їх вираження, характерні

для даної культури; 4) здібність симпатичного та емпатичного включення в переживання інших людей; 5) здібність розуміти, що внутрішній емоційний стан не обов'язково відповідає зовнішньому прояву як у самого індивіда, так і у інших людей; 6) здібність справлятися зі своїми негативними переживаннями; 7) усвідомлення того, що структура та характер взаємовідносин в певній мірі визначається тим, як емоції виражаються у взаємовідносинах; 8) здібність бути емоційно адекватним, тобто приймати власні емоції.

Г. Юсупова [13] розглядає емоційну компетентність як таку, що містить чотири базових компоненти: 1) саморегуляція, контроль імпульсів, керування емоціями, прояв емоцій та блокування негативних емоційних станів; 2) регуляція взаємостосунків – соціальні навички, вміння будувати стосунки з оточуючими; 3) рефлексія – самоусвідомлення, раціональне осмислення емоцій, вияв власних мотивів; 4) емпатія – чутливість до сигналів, що виявляють потребу та бажання інших людей. На основі визначених складових було обґрунтовано функціональні блоки емоційної компетентності: поведінковий блок, що містить саморегуляцію та регуляцію відносин; когнітивний блок, що містить рефлексію та емпатію; інтраперсональний блок, містить саморегуляцію та рефлексію; інтерперсональний блок, містить регуляцію рефлексію та емпатію [13]. Як бачимо, у даному визначенні закладено декілька компонентів емоційної ком-

петентності: емпатія та експресивність, а також механізми, що забезпечують функціонування і розвиток цієї властивості: рефлексія і саморегуляція.

І. Матійків у своїх дослідженнях наводить повний перелік внутрішньоособистісних (розуміння власних емоцій та управління ними) та міжособистісних (розуміння емоцій інших людей і управління ними емоційних компетенцій фахівця професій типу «людина – людина» [6].

Існують і інші визначення емоційної компетентності. Найбільш повне визначення даного поняття, її змісту та структурних компонентів, з огляду на завдання нашого дослідження, наводить у своєму дослідженні А. Степнова [11]. Дослідниця розглядає емоційну компетентність як систему інтер- та ітраперсональних емоційних здібностей, основними функціями якої є керування емоційно-вольовою сферою власної особистості та вплив на емоційний стан інших людей [11, с. 58]. Модель емоційної компетентності за А. Степновою, містить наступні структурні компоненти: рефлексія, саморегуляція, регуляція відношень, емпатія, до яких належать більшість окремих навичок, вмінь та здібностей, а саме: здатність приведення свої емоційних проявів у відповідність з культурними установками; розпізнавання актуальних емоцій (власних – за фізичним станом та внутрішньому сигналу, емоцій іншої людини – за вербальною та невербальною поведінкою); експресивність; здатність до ефективної міжособистісної взаємодії;

вміння керувати своїми емоціями (володіти власними емоціями та регулювати емоційну взаємодію з іншими людьми) за допомогою вербальних та невербальних засобів [11, с. 58]. Гармонійне поєднання цих компонентів дозволяє оволодіти культурними стереотипами у виявленні емоцій; розвиває здатність до регуляції міжособистісних конфліктів; сприяє оволодінню емоційним словником та здатністю викликати необхідну для даної ситуації емоцію; розвиває вміння вербально та невербально виявляти актуальні емоції; здатність визначити джерело виникнення емоцій та наслідки їх розвитку; це в свою чергу, сприяє розвитку інтегральних здібностей у складі емоційної компетентності: здатність виявляти почуття та здатність справлятися з емоційними стресами [11, с. 58].

Отож, аналіз літературних джерел, беззаперечно доводить, що емоційна компетентність є інтегральною властивістю особистості, що забезпечує оптимальний рівень її психологічного здоров'я та функціонування. Це дозволяє розглядати емоційну компетентність як системну властивість особистості, що містить навички рефлексії, саморегуляції, емпатії та експресивності; виявляється у готовності та здатності людини гнучко керувати емоційними реакціями, як власними, так й інших людей, адекватно ситуаціям й умовам, що змінюються. Емоційна компетентність передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості і представляє собою набір знань, вмінь та навичок, які дозволяють адек-

ватно діяти на основі обробки всієї емоційної інформації. Емоційна компетентність збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій. Високий рівень розвитку визначених складових емоційної компетентності є найважливішими факторами збереження та підтримки психологічного здоров'я особистості, ключовими характеристиками якого є стресостійкість, баланс (гармонія) та духовність [9]. До сфери емоційних компетентностей особистості фахівця (лікаря), його професійно значущих та системних властивостей особистості належать навички рефлексії та саморегуляції, оптимальний рівень емпатії та експресивності, а також захопленість своєю справою, чуйність, щирість, спокій, врівноваженість, емоційну стабільність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведений теоретичний аналіз з визначеної проблематики, переконливо доводить, що емоційна компетентність передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості і представляє собою набір знань, вмінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі обробки всієї емоційної інформації. Емоційна компетентність збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій та сприяє розвитку психологічного здоров'я особистості. Високий рівень розвитку емоційної компетентності та емоційного інтелекту є необхідною умовою психологічного здоров'я особистості, її ефективності в міжособи-

стійній взаємодії, який повинен враховувати гендерні відмінності. Розвиток емоційної компетентності майбутніх медичних фахівців (лікарів) сприятиме їхньому професійному становленню й особистісному вдосконаленню, актуалізації адаптивних здібностей, збереженню здоров'я та запобіганню «професійного вигорання», гармонійному функціонуванню у соціумі, життєвим досягненням. Саме тому, на наше глибоке переконання, емоційна компетентність може і повинна виступати аспектом спеціального тренування в практиці підготовки сучасних лікарів, адже орієнтація у власному емоційному світі, а відтак, і адекватна поведінка дозволяє гармонійно взаємодіяти в професійному середовищі та з навколишнім світом.

Перспективами подальших розробок в сфері досліджень взаємозв'язку емоційної компетентності та психологічного здоров'я майбутніх лікарів, вбачаємо у проведенні емпіричних досліджень та розробці оптимальної програми розвитку емоційної компетентності з метою її реалізації в освітньому процесі в медичних закладах освіти.

Перелік використаних джерел:

1. *Андреева И. Н.* Азбука эмоционального интеллекта. Санкт-Петербург : «БХВ-Петербург», 2012. – 288 с.
2. *Андреева И. Н.* Гендерные различия в сфере эмоционального интеллекта. Женщина. Образование. Демократия. Материалы международной междисциплинарной научно-практической конференции 19-20 декабря 2003 года. Минск, 2004. – С. 147-149.
3. *Березюк Г.* Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості / Г. Березюк // Психологічні студії Львівського ун-ту. – 2002.– С. 20 – 23.
4. *Гоулман Д.* Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман. пер. с англ. А. П. Исаевой. – М.: АСТ : Москва : Хранитель, 2008. – 478 с.
5. *Гоулман Д.* Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э. Макки пер. с англ. – М.: Альбина Бизнес Бук, 2008. – 301 с.
6. *Матійків І. М.* Розвиток емоційної компетентності майбутніх фахівців професій «людини – людина»: психологічний аспект / І. М. Матійків // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні : збірник тез за матеріалами VIII Науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників, 26-31 березня 2012 року. – Національний університет «Львівська політехніка», Інститут підприємництва та перспективних технологій. – Львів, 2012. – С. 240–243. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/15851/1/112-Matyukiv-240-243.pdf> (дата звернення: 13.05.2018).
7. *Носенко Е. Л., Коврига Н.В.* Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. – Київ, 2003. – 159 с.
8. *Носенко Е. Л.* Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху 6 монографія / Е. Л. Носенко, А. Г. Четверик-Бурчак / за ред. Е. Л. Носенко. – К.: Вид-во «Освіта України», 2016. – 182 с.
9. *Психическое* здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / Под ред. И. В. Дубровиной. – 4-е изд. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 176 с.
10. *Сергиенко Е. А., Ветрова И. И.* Эмоциональный интеллект: русскоязычная адаптация теста Мэйера–Сэловея–Карузо (MSCEIT V2.0) [Электронный ресурс] // Психологические исследования: электрон. науч. журн. – 2009. – №6 (8). URL: <http://psystudy.ru> (дата звернення: 13.05.2018).
11. *Степнова А. П.* Взаимосвязь эмоциональной компетентности и психологического здоровья. / А. П. Степнова. // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2011. – №2 (45). – С. 57–62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/vzaimosvyaz-emotsionalnoy-kompetentnosti-i-psihologicheskogo-zdorovya> (дата звернення: 13.05.2018).
12. *Филатова О.* Эмоциональный интеллект как показатель целостного развития личности / О. Филатова. – Персонал. – № 5. – 2000. – 243 с.
13. *Юсупова Г. В.* Состав и измерение эмоциональной компетентности: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Г. В. Юсупова. – Казань, 2006. – 18 с.
14. *Bar-On R.* The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Rationale, description, and summary of psychometric properties. In Glenn Geher (Ed.), *Measuring emotional intelligence : Common ground and controversy*. Hauppauge, NY: Nova Science Publishers. – 2004. – pp. 111–142.
15. *Buck R.* Motivation emotion and cognition : A developmental-interactionist view / R. Buck / Strongman K.T. (ed.) // *International review of studies on emotion*. Chichester : Wiley, 1991. – V.1. – pp. 101–142.
16. *Goleman D.* Emotional intelligence / D. Goleman. – N.-Y., 1995. – 512 p.
17. *Mayer J. D.* The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. / J. D. Mayer. – NY., 1993. – pp. 433–442.
18. *Saarni C.* The development of emotional competence / C. Saarni – N.-Y., 1990. – 512 p.

References (Transliteration):

1. *Andreeva I. N.* Azbuka emotsionalnogo intellekta. Sankt-Peterburg: «BHV-Peterburg», 2012. – 288 s.
2. *Andreeva I. N.* Gendernye razlichiya v sfere emotsionalnogo intellekta. Zhenshina. Obrazovanie. Demokratiya. Materialy mezhdunarodnoy mezhdistsiplinarnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii 19-20 dekabrya 2003 goda. Minsk, 2004. – S. 147-149.
3. *Berezyuk G.* Emotsiyniy Intelekt yak determinanta vnutrishnoyi svobody osobistosti / G. Berezyuk // Psihologichni studiyi Lvivskogo un-tu. – 2002. – S. 20 – 23.
4. *Goulman D.* Emotsionalnyy intellekt / D. Goulman. per. s angl. A. P. Isaevoy. – M.: AST: Moskva : Hranitel, 2008. – 478 s.
5. *Goulman D.* Emotsionalnoe liderstvo: Iskustvo upravleniya lyudmi na osnove emotsionalnogo intellekta / D. Goulman, R. Boyatsis, E. Makki per. s angl. – M.: Albina Biznes Buk, 2008. – 301 s.
6. *Matyukiv I. M.* Rozvitok emotsiynoYi kompetentnosti maybutnih fahivtsiv profesiy «lyudini – lyudina»: psihologichniy aspekt / I. M. Matyukiv // Problemi ta perspektivi rozvitku ekonomiki i pidpriemnitstva ta komp'yuternih tehnologiy v Ukraini : zbirnik tez za materialami VIII Naukovo-tehnichnoYi konferentsiyi naukovo-pedagogichnih pratsivnikiv, 26-31 bereznya 2012 roku. – Natsionalniy universitet «Lvivska politehnika», Institut pidpriemnitstva ta perspektivnih tehnologiy. – Lviv, 2012. – S. 240–243. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/15851/1/112-Matyukiv-240-243.pdf> (data zvernennya: 13.05.2018).
7. *Nosenko E. L., Kovriga N.V.* Emotsiyniy Intelekt: kontseptualizatsiya fenomenu, osnovni funktsiyi: monografiya / E. L. Nosenko, N. V. Kovriga. – Kyiv, 2003. – 159 s.
8. *Nosenko E. L.* Emotsiyniy Intelekt yak chinnik dosyagnennya zhittivogo usplihu 6 monografiya / E. L. Nosenko, A. G. Chetverik-Burchak / za red. E. L. Nosenko. – K.: Vid-vo «Osvita Ukraini», 2016. – 182 s.
9. *Psihicheskoe zdorove detey i podrostkov v kontekste psihologicheskoy sluzhby / Pod red. I. V. Dubrovinoi.* – 4-e izd. – Ekaterinburg: Delovaya kniga, 2000. – 176 s.
10. *Sergienko E. A., Vetrova I. I.* Emotsionalnyy intellekt: russkoyazyichnaya adaptatsiya testa Meyera–Seloveya–Karuzo (MSCEIT V2.0) [Elektronnyy resurs] // Psihologicheskie issledovaniya: elektron. nauch. zhurn. – 2009. – #6 (8). URL: <http://psystudy.ru> (data zvernennya: 13.05.2018).
11. *Stepnova A. P.* Vzaimosvyaz emotsionalnoy kompetentnosti i psihologicheskogo zdorovya. / A. P. Stepnova. // Psihopedagogika v pravoohranitelnykh organakh. – 2011. – #2 (45). – S. 57–62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/vzaimosvyaz-emotsionalnoy-kompetentnosti-i-psihologicheskogo-zdorovya> (data zvernennya: 13.05.2018).
12. *Filatova O.* Emotsionalnyy intellekt kak pokazatel tselostnogo razvitiya lichnosti / O. Filatova. – Personal. – # 5. – 2000. – 243 s.
13. *Yusupova G. V.* Sostav i izmerenie emotsionalnoy kompetentnosti: avtoref. dis. ... kand.psihol. nauk / G. V. Yusupova. – Kazan, 2006. – 18 s.
14. *Baron R.* The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Rationale, description, and summary of psychometric properties. In Glenn Geher (Ed.), *Measuring emotional intelligence: Common ground and controversy*. Hauppauge, NY: Nova Science Publishers. – 2004. – pp. 111–142.
15. *Buck R.* Motivation emotion and cognition: A developmental-interactionist view / R. Buck / Strongman K.T. (ed.) // *International review of studies on emotion*. Chichester : Wiley, 1991. – V.1. – pp. 101–142.
16. *Goleman D.* Emotional intelligence / D. Goleman. – N.-Y., 1995. – 512 p.
17. *Mayer J. D.* The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. / J. D. Mayer. – NY., 1993. – pp. 433–442.
18. *Saarni C.* The development of emotional competence / C. Saarni – N.-Y., 1990. – 512 p.

Liubina Liubov

Ph.D. (Psychological Sciences), Senior lecturer of the Department of Psychology and Philosophy, Higher Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)

Tymofieva Maryna

Ph.D. (Psychological Sciences), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology and Philosophy, Higher Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)

Osypenko Victoriia

Ph.D. (Psychological Sciences), Lecturer of the Department of Psychology and Philosophy, Higher Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)

EMOTIONAL COMPETENCE AS AN INDICATOR OF THE PERSONALITY PSYCHOLOGICAL HEALTH OF FUTURE DOCTORS

ABSTRACT

The development of the emotional competence of future doctors is an important task of modern medical education. It's an important part of professional development and personal development, and it's necessary for maintaining psychological health of future doctors.

Theoretical and methodological aspects of the study of emotional competence and emotional intelligence are reflected by such scientists as: I. Andreeva, T. Berezovsky, G. Berezyuk, I. Vetrova, L. Vygotsky, Gorkova, S. Derevyanko, S. Rubinstein, O. Leontiev, E. Nosenko, K. Saarni (C. Saarni, 1990); R. Basque (R. Busk, 1991); P. Selovey, J. Meyer (P. Salovey, J.D. Mayer, 1994); D. Goleman (D. Goleman, 1995);

R. Bar-On (R. Bar-On, 2000 A. Pankratova, O. Sergienko, A. Stepnova, A. Filatova, G. Yusupova, O. Yakovleva and others).

Our research objective contains from: the implementation of the theoretical and methodological analysis of the concept of “emotional competence”; determination and disclosure of the structure and basic components of emotional competence of personality; substantiation the social significance of the phenomena of “emotional competence” and “emotional intelligence” as important qualities of the personality’s psychological health of future doctors. To realize the research objective, we have defined the following **tasks**: to determine the correlation between the concepts of “emotional competence” and “emotional intelligence”, to substantiate the correlation between the “emotional competence” and the “psychological health” of the future medical specialist, to analyze the main components and competences of the future doctors’ “emotional competence”.

Research methods. We used the basic methods of the theoretical and methodological research: analysis of scientific psychological sources; synthesis, generalization and systematization of received scientific psychological information on the content and definitions of the concepts of “emotional competence”, “emotional intelligence”, “psychological personality health”, comparison the basic theoretical approaches of “emotional competence” and “emotional intelligence” in

modern psychological science.

The topicality of the improving of “emotional intelligence” and “emotional competence” of medical students as an important component of their psychological health and harmonious development is substantiated. “Emotional competence” is considered as a complete personality property that includes the skills on reflection, self-control, empathy and expressive; is appeared in the readiness and ability of a person to manage own and other people emotional reactions flexibly, be adequate to changing situations and conditions. Are determined the basic components of medical students’ emotional competence such as skills in reflection and self-regulation, optimal level of empathy and expressiveness, enthusiasm for own activity, sensitivity, sincerity, calmness, balance, emotional stability.

Conclusions and further research perspectives. The theoretical analysis has demonstrated that emotional competence provides the integral and progressive development of the emotional sphere of the personality, it’s represents a set of knowledge, skills and abilities that allow to act adequately on the basis of processing all emotional information. Emotional competence facilitates to the suumury analysis of emotional situations and promotes the development of the individual psychological health. The high level of emotional competence and emotional intelligence is a precondition for mental health and success in future medical profession.

The development of emotional competence of future medical professionals (doctors) will promote professional development and personal improvement, updating adaptive ability preservation of health and prevention of “professional burnout”, harmonious functioning in society and life achievements. For our conviction, the emotional competence can be and should be a special aspect of training in modern medical practice training. Because an orientation in own emotional world, and, consequently, adequate behavior allows for harmonious interaction in the professional environment and with the outside world.

The necessity of empirical research and the completing the optimal program for the emotional competence development in the further scientific research of the mentioned problem is substantiated. The purpose of the optimal program for the development of emotional competence is its implementation in the educational process in medical educational establishments.

Key words: emotional intelligence, emotional competence, competent approach, psychological health, medical students, future doctor.

Любина Любовь Анатольевна

Кандидат психологических наук, старший преподаватель кафедры психологии и философии Высшего учебного заведения Украины «Буковинский государственный медицинский университет», г. Черновцы (Украина)

Тимофеева Марина Филипповна

Кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии и философии Высшего учебного заведения Украины «Буковинский государственный медицинский университет», г. Черновцы (Украина)

Осипенко Виктория Анатольевна

Кандидат психологических наук, преподаватель кафедры психологии и философии Высшего учебного заведения Украины «Буковинский государственный медицинский университет», г. Черновцы (Украина)

ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ

Аннотация. Развитие эмоциональной компетентности будущих врачей, является важной задачей современного медицинского образования не только для профессионального становления и личностного развития, но и для сохранения их психологического здоровья.

Теоретико-методологические аспекты исследования эмоциональной компетентности и эмоционального интеллекта отображены в трудах ученых И. Андреевой, Т. Березовской, Г. Березюк, И. Ветрова, Л. Выготского, Горковой, С. Деревянко, С. Рубинштейна, А. Леонтьева, Е. Носенко, К. Саарни (С. Saarni, 1990); Р. Баск (R. Busk, 1991); П. селу, Дж. Мейер (P. Salovey, J.D. Mayer, 1994); Д. Гоулман (D. Goleman, 1995); Р. Бар-Он (R. Bar-On, 2000г.

А. Панкратовой, А. Сергиенко, А. Степновой, А. Филатовой, Г. Юсупова, О. Яковлевой и др.

Цель нашей работы заключалась в осуществлении теоретико-методологического анализа сущности и истоков понятия эмоциональной компетентности личности; выявлении и раскрытии структуры и основных компонентов эмоциональной компетентности личности; обосновании социальной значимости феноменов эмоциональной компетентности и эмоционального интеллекта как составляющих психологического здоровья личности будущего врача. Для реализации цели, нами были определены следующие **задачи**: определить соотношение понятий «эмоциональная компетентность» и «эмоциональный интеллект», обосновать взаимосвязь эмоциональной компетентности и психологического здоровья личности будущих специалистов по медицине, проанализировать основные компоненты и компетенции эмоциональной компетентности будущего врача.

Методы исследования. Достижение цели и реализация задач осуществлялась с помощью основных методов теоретико-методологического исследования: анализ научных психологических источников; синтез, обобщение и систематизация полученной научной психологической информации о содержании и дефиниции понятий «эмоциональная компетентность», «эмоциональный интеллект», «психологическое здоровье личности»; срав-

нение основных теоретических подходов к изучению эмоциональной компетентности и эмоционального интеллекта.

В работе обоснована актуальность развития эмоционального интеллекта и эмоциональной компетентности студентов медицинского университета как важной составляющей их психологического здоровья и гармоничного развития. Рассмотрена эмоциональная компетентность как системное свойство личности, содержащее навыки рефлексии, саморегуляции, эмпатии и экспрессивности; проявляющееся в готовности и способности человека гибко управлять эмоциональными реакциями, как собственными, так и других людей, адекватно ситуации и изменяющимся условиям. Определены основные составляющие эмоциональной компетентности будущих врачей: навыки рефлексии и саморегуляции, оптимальный уровень эмпатии и экспрессивности, а также увлеченность своим делом, отзывчивость, искренность, спокойствие, уравновешенность, эмоциональная стабильность.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, проведенный теоретический анализ по указанной проблематике, убедительно доказывает, что эмоциональная компетентность предполагает целостное и прогрессивное развитие эмоциональной сферы личности и представляет собой комплекс знаний, умений и навыков, которые позволяют адекватно действовать на основе обработки всей эмоциональной информации. Эмо-

циональная компетентность способствует быстрому анализу эмоциогенных ситуаций и способствует развитию психологического здоровья личности. Высокий уровень эмоциональной компетентности и эмоционального интеллекта является предпосылкой психологического здоровья и успеха в будущей профессии медика. Развитие эмоциональной компетентности будущих медицинских специалистов (врачей) будет способствовать их профессиональному становлению и личностному совершенствованию, актуализации адаптивных способностей, сохранению здоровья и предотвращению «профессионального выгорания», гармоничному функционированию в социуме, жизненным достижением. Именно поэтому, по нашему глубокому убеждению, эмоциональная компетентность может и должна выступать аспектом специальной тренировки в практике подготовки современных врачей, ведь ориентация в собственном эмоциональном мире, а значит, и адекватное поведение позволяет гармонично взаимодействовать в профессиональной среде и с окружающим миром.

С целью дальнейших научных разработок по указанной проблематике обоснована необходимость проведения эмпирического исследования и разработке оптимальной программы развития эмоциональной компетентности с целью ее реализации в образовательном процессе в медицинских учебных заведениях.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, эмоциональная компетентность, компетентносный подход, психологическое здоровье, студенты-медики, будущий врач.

Дата отримання статті: 01.05.2018

Дата рекомендації до друку: 12.05.2018

Дата оприлюднення: 24.05.2018